

AXBOROT PUFAKCHALARI VA FIKRIY QUTBLASHUVNING FUQAROLARARO IJTIMOIIY MASOFANI KUCHAYTIRISH MEXANIZMLARI

Sultonov Xasanboy Nabijonovich

Namangan davlat universiteti tadqiqotchisi

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23324524>

Annotatsiya: Maqolada raqamli muhitda shakllanadigan axborot pufakchalari va fikriy qutblashuv jarayonlarining fuqarolararo ijtimoiy masofani kuchaytirish mexanizmlari nazariy va empirik jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy tezisi shundan iboratki, ijtimoiy masofaning ortishi axborot pufakchasining bevosita va avtomatik natijasi emas, balki tanlangan ta'sirlanish, guruhiiy o'zlikni mustahkamlash, affektiv qutblashuv va xulqiy chekinish bosqichlaridan o'tadigan ko'p bosqichli jarayonning oxirgi halqasidir. Ishda E. Bogardusning ijtimoiy masofa shkalasi raqamli sharoitga moslashtirilgan holda qo'llaniladi, pozitsion va affektiv qutblashuv o'rtasidagi tub farq asoslanadi hamda algoritmik saralash va foydalanuvchi tanlovining nisbiy ulushi bo'yicha empirik dalillarning qarama-qarshiligi ochib beriladi. Maqolada besh bosqichli mexanizm modeli taklif etilib, O'zbekiston sharoitida qutblashuvning o'ziga xos ko'rinishlari hamda ijtimoiy masofani qisqartirishga qaratilgan ta'lim, media savodxonligi va institutsional dizayn strategiyalari ilmiy asoslanadi.

Kalit so'zlar: axborot pufakchasi, aks-sado kamerasi, fikriy qutblashuv, affektiv qutblashuv, ijtimoiy masofa, Bogardus shkalasi, tanlangan ta'sirlanish, algoritmik saralash, guruhiiy o'zlik, kognitiv dissonans, sukunat spirali, fuqarolik muloqoti, media savodxonligi, raqamli muhit, ijtimoiy birdamlik

Abstract. This article provides a theoretical and empirical analysis of the mechanisms through which information bubbles and ideological polarization in digital environments intensify social distance between citizens. The central thesis is that increasing social distance is not a direct or automatic consequence of an information bubble but rather the final link in a multistage process involving selective exposure, the reinforcement of group identity, affective polarization, and behavioral withdrawal. The study adapts E. Bogardus's Social Distance Scale to the digital context, establishes the fundamental distinction between positional and affective polarization, and examines conflicting empirical evidence concerning the relative contributions of algorithmic filtering and user choice. The article proposes a five-stage model of this mechanism, scientifically substantiates the specific forms of polarization in Uzbekistan, and develops strategies to reduce social distance through education, media literacy, and institutional design.

Keywords: information bubble, echo chamber, ideological polarization, affective polarization, social distance, Bogardus Social Distance Scale, selective exposure, algorithmic filtering, group identity, cognitive dissonance, spiral of silence, civic dialogue, media literacy, digital environment, social solidarity.

Аннотация: В статье проводится теоретический и эмпирический анализ механизмов, посредством которых информационные пузыри и процессы идеологической поляризации, формирующиеся в цифровой среде, усиливают социальную дистанцию между гражданами. Основной тезис исследования заключается в том, что увеличение социальной дистанции не является непосредственным и автоматическим следствием информационного пузыря, а представляет собой заключительное звено многоэтапного процесса, включающего избирательное информационное воздействие, укрепление групповой идентичности, аффективную поляризацию и поведенческое дистанцирование. В работе шкала социальной дистанции Э. Богардуса адаптируется к цифровым условиям, обосновывается принципиальное различие между позиционной и аффективной поляризацией, а также раскрываются противоречия эмпирических данных относительно относительного вклада алгоритмической фильтрации и пользовательского выбора. Предлагается пятиэтапная модель данного механизма, научно обосновываются специфические формы поляризации в условиях Узбекистана, а также стратегии сокращения социальной дистанции посредством образования, медиаграмотности и институционального дизайна.

Ключевые слова: информационный пузырь, эхо-камера, идеологическая поляризация, аффективная поляризация, социальная дистанция, шкала Богардуса, избирательное информационное воздействие, алгоритмическая фильтрация, групповая идентичность, когнитивный диссонанс, спираль молчания, гражданский диалог, медиаграмотность, цифровая среда, социальная солидарность.

KIRISH

Zamonaviy jamiyatning kommunikativ tuzilishi soʻnggi ikki oʻn yillikda tub oʻzgarishlarga uchradi. Fuqarolar bir-biri bilan, davlat institutlari bilan va umuman ijtimoiy voqelik bilan muloqotga kirishadigan asosiy maydon raqamli platformalarga koʻchdi. Bu koʻchish shunchaki texnik vositalar almashinuvi emas: u jamoatchilik fikri shakllanishining mantigʻini, axborotning tarqalish yoʻllarini, odamlarning bir-biri haqidagi tasavvurlari qanday hosil boʻlishini oʻzgartirdi. Shu sababli bugungi ijtimoiy fanlar oldida turgan markaziy savollardan biri quyidagicha ifodalanadi: raqamli makon fuqarolarni bir-biriga yaqinlashtiradimi yoki ular oʻrtasidagi masofani kengaytiradimi? Raqamli kommunikatsiyaning ilk davrida bu savolga nisbatan optimistik javob ustunlik qilgan edi. Axborot toʻsiqlarining

yemirilishi, nashr etish imkoniyatining demokratlashuvi, geografik chegaralarning ahamiyatsizlanishi global miqyosda o'zaro tushunishning yangi bosqichini boshlab beradi, deb kutilgandi. Biroq ikki o'n yillik empirik tajriba ancha murakkab manzarani ko'rsatdi. Axborot miqdorining oshishi avtomatik ravishda qarashlar rang-barangligi bilan tanishishni keltirib chiqarmadi; aksincha, ko'p hollarda foydalanuvchilar o'z dastlabki ishonchlarini tasdiqlovchi kontent bilan o'ralgan, ichki jihatdan uyg'un, biroq tashqi jihatdan yopiq informatsion muhitlarda joylashib qoldilar.

Bu hodisani tavsiflash uchun fanga kiritilgan tushunchalar nisbatan yangi bo'lsa-da, ularning nazariy ildizlari ancha chuqur. XX asrning qirqinchi va ellikkinchi yillarida P.Lazarsfeld va uning hamkasblari saylov kampaniyalarini tadqiq etish jarayonida tanlangan ta'sirlanish qonuniyatini aniqlagan edilar: odamlar o'z qarashlariga mos keluvchi tashviqotni izlab topadilar va qarshi dalillardan ongli yoki ongsiz ravishda chetlanadilar. L.Festingerning kognitiv dissonans nazariyasi bu xulqning psixologik mexanizmini izohlab berdi — o'z ishonchiga zid axborot ichki noqulaylik tug'diradi va shaxs bu noqulaylikni kamaytirish uchun axborot muhitini tanlab oladi. Raqamli davrda bu tabiiy psixologik moyillik texnologik tizim bilan birlashdi. Platformalarning tavsiya algoritmlari foydalanuvchining o'tmishdagi xulqiga qarab unga kelgusidagi kontentni saralab beradi. Natijada ikki o'zaro bog'liq, ammo tahliliy jihatdan farqlanishi lozim bo'lgan hodisa yuzaga keladi. Axborot pufakchasi — bu, avvalo, texnologik saralashning mahsuli: foydalanuvchi o'zi tanlamagan, hatto mavjudligini bilmagan filtrlar orqali ajratilgan kontent oqimini oladi. Aks-sado kamerasi esa ijtimoiy tabiatga ega: u foydalanuvchining o'zi tanlangan hamfikrlar doirasi, o'zaro tasdiqlash orqali ishonchlarni kuchaytiruvchi jamoa muhitidir. Mavjud ilmiy adabiyotda bu hodisalarning asosan bir jihati — ta'sirlanish rang-barangligi o'lchanadi. Tadqiqotchilar foydalanuvchi qanday manbalarni ko'rgani, qancha muqobil nuqtai nazar bilan to'qnashgani, axborot iste'molining ideologik tarqoqligi qanday ekanligini hisoblaydilar. Biroq jamiyat uchun haqiqiy ahamiyatga ega bo'lgan o'zgaruvchi bu emas. Ijtimoiy jihatdan belgilovchi natija — fuqarolarning bir-biri bilan hamkorlik qilishga, qo'shni bo'lishga, hamkasb bo'lishga, qarindoshlik munosabatlariga kirishishga tayyorligi, ya'ni E.Bogardus va R.Park asarlarida ishlab chiqilgan ijtimoiy masofa kategoriyasidir. Aynan ijtimoiy masofa fikriy tafovutni amaliy ajralishga aylantiradi. Shu nuqtada tadqiqot muammosi aniq shakl oladi. Adabiyotda ta'sirlanish tarqoqligi va ijtimoiy masofa o'rtasidagi bog'liqlik ko'pincha o'z-o'zidan ravshan narsa sifatida qabul qilinadi: pufakcha bor — demak, masofa ortadi. Biroq bu xulosa mantiqiy sakrashni o'z ichiga oladi. Axborot muhitining yopiqligi bilan boshqa fuqaroga nisbatan ishonchsizlik, sovuqlik va chekinish o'rtasida bir qancha vositachi bosqichlar mavjud bo'lib, ularning har biri alohida mexanizmga

ega. Bu bosqichlarni aniqlamasdan, pufakcha va qutblashuvning ijtimoiy natijalari haqida ishonchli ilmiy bahs yuritish qiyin.

Masalaning O'zbekiston uchun amaliy ahamiyati ham yuqori. Mamlakatda internet va ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish darajasi oxirgi yillarda jadal o'sdi, aholining katta qismi yosh avlodga mansub bo'lib, aynan ular raqamli muhitda eng faol ishtirok etadilar. Jamiyat etnik, konfessional va mintaqaviy jihatdan rang-barang. 2023-yil 30-apreldagi umumxalq referendumini natijasida qabul qilingan va 2023-yil 1-maydan kuchga kirgan Konstitutsiyaning yangi tahriri birinchi moddasida O'zbekiston suveren, demokratik, huquqiy, ijtimoiy va dunyoviy davlat sifatida e'tirof etiladi. Ijtimoiy davlat tamoyili esa fuqarolar o'rtasidagi birdamlikni saqlashni davlat siyosatining tarkibiy qismiga aylantiradi. Tadqiqotning maqsadi axborot pufakchalari va fikriy qutblashuvning fuqarolararo ijtimoiy masofani kuchaytirish mexanizmlarini nazariy jihatdan modellashtirish va bu model asosida profilaktik strategiyalarni asoslashdan iborat. Metodologik jihatdan ish nazariy-tahliliy xususiyatga ega: unda tushunchalarni chegaralash, qiyosiy tahlil, mavjud empirik tadqiqotlar natijalarini ikkilamchi tahlil qilish va konseptual modellashtirish usullari qo'llaniladi. Nazariy asos sifatida ijtimoiy o'zlik nazariyasi, kognitiv dissonans konsepsiyasi, sukunat spirali modeli va ijtimoiy masofa o'lchash an'anasi tanlangan. Tadqiqotning ilmiy halolligi nuqtai nazaridan bir muhim chegaralashni darhol qayd etish lozim. Algoritmik pufakchaning mavjudligi va kuchi masalasida empirik dalillar bir xil emas. Ayrim keng ko'lamli tadqiqotlar platformalarda muqobil qarashlar bilan to'qnashish darajasi kutilganidan yuqori ekanligini ko'rsatgan va saralashning asosiy ulushi algoritmgaga emas, foydalanuvchining o'z tanloviga tegishli ekanligini qayd etgan. Shu sababli maqolada algoritmik determinizm pozitsiyasi qabul qilinmaydi; algoritm kuchaytiruvchi omil sifatida, foydalanuvchi tanlovi esa birlamchi omil sifatida ko'rib chiqiladi. Ishning ilmiy yangiligi uch jihatda namoyon bo'ladi. Birinchidan, axborot pufakchasidan ijtimoiy masofaga o'tishning besh bosqichli mexanizm modeli taklif etiladi va har bir bosqichning o'ziga xos qonuniyati ochib beriladi. Ikkinchidan, pozitsion va affektiv qutblashuv o'rtasidagi farq ijtimoiy masofa kategoriyasi bilan bog'lab tahlil qilinadi, bu esa qaysi turdagi qutblashuv jamiyat uchun ko'proq xavf tug'dirishini aniqlashga imkon beradi. Uchinchidan, O'zbekiston sharoitida qutblashuvning g'arb jamiyatlaridan farqli ko'rinishlari belgilanadi va bunga mos profilaktik yondashuv asoslanadi.

Tadqiqot obyekti sifatida raqamli muhitda kechadigan fuqarolararo kommunikatsiya jarayonlari, predmeti sifatida esa axborot pufakchalari va fikriy qutblashuvning ijtimoiy masofaga ta'sir ko'rsatish mexanizmlari belgilangan. Ishning nazariy ahamiyati raqamli kommunikatsiya sotsiologiyasi bilan ijtimoiy psixologiya o'rtasidagi oraliq sohada tushunchalar tizimini aniqlashtirishdan iborat. Amaliy ahamiyati esa ta'lim muassasalarida media savodxonligi va fuqarolik

muloqoti madaniyatini shakllantirishga qaratilgan dastur va metodik materiallarni ishlab chiqishda, shuningdek raqamli muhitdagi ijtimoiy jarayonlarni monitoring qilish tizimini loyihalashda foydalanish imkoniyati bilan belgilanadi. Shuni ham qayd etish lozimki, muammoning ilmiy tahlili aksariyat hollarda ikki qutbli yondashuvdan aziyat chekadi. Bir tomonda texnologiyani barcha ijtimoiy bo'linishlarning asosiy sababi deb ko'rsatuvchi texnopessimistik pozitsiya, ikkinchi tomonda esa raqamli muhitni faqat neytral vosita deb hisoblovchi texnoneytral pozitsiya turadi. Ikkala yondashuv ham tahliliy jihatdan unumsiz, chunki ular texnologiya va ijtimoiy xulq o'rtasidagi o'zaro ta'sirning murakkab, ikki tomonlama tabiatini soddalashtiradi. Mazkur maqolada uchinchi yo'l tanlangan: texnologiya mavjud ijtimoiy-psixologik moyilliklarni kuchaytiruvchi va tezlashtiruvchi omil sifatida, ammo ularning birinchi sababi sifatida emas, ko'rib chiqiladi. Maqolaning asosiy qismi yetti kichik bo'limdan tashkil topgan. Dastlab tushunchalarning nazariy genezisi va o'zaro chegarasi aniqlanadi, so'ngra ijtimoiy masofa kategoriyasining raqamli sharoitga moslashtirilishi ko'rib chiqiladi. Keyingi bo'limlarda qutblashuvning ikki shakli farqlanadi, besh bosqichli mexanizm bayon etiladi va empirik dalillarning qarama-qarshiligi tahlil qilinadi. Yakuniy bo'limlar O'zbekiston sharoitidagi o'ziga xoslikka va ijtimoiy masofani qisqartirish strategiyalariga bag'ishlangan.

1. Axborot pufakchasi va aks-sado kamerasi: tushunchalarning nazariy genezisi va chegarasi: Ikki tushunchaning qo'shib ketishi ilmiy bahsda chalkashlik tug'diradi, shu sababli ularni qat'iy farqlash metodologik jihatdan zarur. Axborot pufakchasi texnologik tartibga mansub: u foydalanuvchining xohishidan tashqarida, tavsiya tizimlarining optimallashtirish mantiqi natijasida hosil bo'ladi va asosiy belgisi shaffoflikning yo'qligidir — foydalanuvchi o'zidan nima yashirilganini bilmaydi. Aks-sado kamerasi esa ijtimoiy tartibga mansub: u foydalanuvchining ongli tanlovi bilan, hamfikrlarni kuzatish va qarshi fikrni chetlatish orqali quriladi. Bu farqning amaliy ahamiyati profilaktika strategiyasini belgilashda namoyon bo'ladi. Agar muammoning asosiy manbai pufakcha bo'lsa, yechim texnologik va huquqiy tartibga solishda — algoritmlar shaffofligi, tavsiya tizimlarida rang-baranglik mezoni va foydalanuvchining saralashni boshqarish huquqida izlanadi. Agar manba aks-sado kamerasi bo'lsa, texnologik tartibga solish samara bermaydi va yechim ta'lim, tarbiya va fuqarolik madaniyati sohasiga ko'chadi.

2. Ijtimoiy masofa kategoriyasi: Bogardus shkalasidan raqamli o'lchovlarga: Ijtimoiy masofa tushunchasi XX asrning yigirmanchi yillarida R.Park tomonidan asoslangan va E.Bogardus tomonidan o'lchov vositasiga aylantirilgan. Shkalaning asosiy g'oyasi munosabatni mavhum baho orqali emas, aniq ijtimoiy yaqinlik darajalariga tayyorlik orqali o'lchashdir: mamlakatda yashashga rozilikdan boshlanib, bir mahallada istiqomat qilish, birga ishlash, do'st tutinish va

qarindoshlik munosabatlariga kirishish bosqichlari orqali o'tiladi. Har bir bosqich oldingisidan ko'proq ishonchni talab qiladi. Raqamli sharoit bu shkalaga yangi o'lchov qatlamlarini qo'shadi: ijtimoiy masofa xulqiy izlar orqali bilvosita kuzatilishi mumkin — foydalanuvchi kimni obunadan chiqaradi, kim bilan munozaraga kirishadi, qaysi guruhga qarshi tilni normal deb qabul qiladi. Bu ko'rsatkichlarda ijtimoiy maqbullik effekti kamroq namoyon bo'ladi, chunki xulq haqiqiy qarorni aks ettiradi. Shu bilan birga ular ehtiyotkor talqinni talab qiladi: obunadan chiqish har doim ijtimoiy chekinishni anglatmaydi.

3. Pozitsion va affektiv qutblashuv: ikki hodisaning tub farqi: Qutblashuv haqidagi bahsda eng muhim nazariy yutuq — pozitsion va affektiv qutblashuvni farqlash bo'ldi. Pozitsion qutblashuv qarashlar mazmunining uzoqlashishini bildiradi. Affektiv qutblashuv esa butunlay boshqa narsa — qarama-qarshi tomondagi odamlarga nisbatan hissiy munosabatning yomonlashishi, ularga ishonchsizlik va axloqiy pastlik atributini yuklashdir. S.Iyengar va S.Vestvudning tadqiqotlari ko'rsatganidek, affektiv qutblashuv pozitsion qutblashuvdan tezroq o'sadi va xulqda kuchliroq namoyon bo'ladi. Bu farq ijtimoiy masofa muammosi uchun belgilovchi ahamiyatga ega. Pozitsion tafovut o'z-o'zidan xavf emas; u plyuralistik jamiyatning normal holati va siyosiy bahsning zaruriy sharti hisoblanadi. Xavf affektiv qutblashuv bilan birga keladi: qarshi fikrdagi odam shunchaki xato qilayotgan hamvatan emas, balki ishonishga arzimaydigan, axloqiy jihatdan pastroq shaxs sifatida idrok qilinganda, hamkorlikning asosi yemiriladi. L.Meyson ta'biri bilan aytganda, bunda bahs mazmun ustida emas, o'zlik ustida boradi.

4. Pufakchadan masofaga: besh bosqichli mexanizm modeli: Taklif etilayotgan model axborot muhitining yopiqligidan ijtimoiy chekinishga o'tish yo'lini besh bosqichda tavsiflaydi. Birinchi bosqich — tanlangan ta'sirlanish: foydalanuvchi o'z ishonchiga mos kontentni tanlaydi, algoritm esa bu tanlovni kuchaytirib qaytaradi. Ikkinchi bosqich — normativ siljish: muntazam bir xil signal muayyan qarashni norma sifatida ko'rsatadi. Uchinchi bosqich — guruhiy o'zlikning kuchayishi: H.Tajfel va J.Terner asoslagan mexanizmga muvofiq, qarash shaxsiy fikrdan guruhga mansublik belgisiga aylanadi. To'rtinchi bosqich — affektiv qutblashuv: qarash o'zlik belgisiga aylangach, unga qarshi chiqish shaxsga qarshi chiqish sifatida idrok qilinadi. Beshinchi bosqich — xulqiy chekinish: shaxs qarama-qarshi tomon bilan aloqani kamaytiradi, bu esa axborot muhitining yanada yopiqlashishiga olib keladi va halqa yopiladi. E.Noel-Nojmanning sukunat spirali modeli bu halqaning yana bir qirrasini ochadi: o'zini ozchilikda deb hisoblagan shaxs jim turishni afzal ko'radi.

5. Algoritmik saralash va foydalanuvchi tanlovi: empirik dalillarning qarama-qarshiligi: Modelning birinchi bosqichida algoritm va foydalanuvchining nisbiy ulushi masalasi ilmiy bahsning eng o'tkir nuqtasi hisoblanadi. E.Bakshi,

S.Messing va L.Adamichning yirik platforma ma'lumotlariga asoslangan tadqiqoti saralash zanjirining uch halqasini — aloqalar tarkibi, algoritm tartiblashi va bosish qarorini ajratdi va algoritm ulushi foydalanuvchi tanlovi ulushidan kichikroq ekanligini ko'rsatdi. S.Fleksman, S.Goel va J.Raoning ishi esa nozikroq manzarani ochdi: ijtimoiy tarmoq va qidiruv kanallarida ideologik ajralish yuqori bo'lsa-da, aynan shu kanallar muqobil nuqtai nazar bilan to'qnashish ehtimolini ham oshiradi. Bu natijalar pufakcha metaforasini rad etmaydi, biroq uni muhim tarzda tuzatadi. Birinchidan, pufakcha mutlaq yopiqlik emas, ehtimollar taqsimotining siljishidir. Ikkinchidan, texnologik tartibga solish zarur, ammo yetarli emas: rang-barang kontent taqdim etilganda ham foydalanuvchi tanlab oladi. Uchinchidan, eng samarali nuqta — shaxsning muqobil fikrga munosabati, bu esa media savodxonligining strategik ahamiyatini asoslaydi.

6. O'zbekiston sharoitida qutblashuvning o'ziga xosligi: G'arb adabiyotida qutblashuv asosan ikki partiyali siyosiy tizim doirasida tahlil qilinadi va uning asosiy o'qi partiyaviy mansublik hisoblanadi. O'zbekiston sharoitida bu o'q boshqa tabiatga ega: bo'linish chiziqlari ko'proq qadriyatlar, avlodlar tafovuti, an'ana va modernizatsiyaga munosabat, mintaqaviy mansublik va til masalalari atrofida shakllanadi. Bu chiziqlar chuqurroq o'zlik qatlamlariga tegadi, shu sababli affektiv qutblashuvga aylanish ehtimoli yuqoriroq. Shu bilan birga O'zbekiston jamiyatida qutblashuvni jilovlovchi kuchli omillar mavjud. Mahalla instituti, qarindoshlik tarmoqlari, qo'shnichilik va hashar an'analari turli qarashdagi odamlarni real hayotda muntazam bir maydonga olib keladi va raqamli chekinishning amaliy natijalarini yumshatadi: internetda obunadan chiqarilgan odam ertaga to'yda yoki mahalla yig'inida uchraydi. Demak, milliy profilaktika strategiyasi bu resursni ongli ravishda mustahkamlash yo'lidan borishi maqsadga muvofiq.

7. Ijtimoiy masofani qisqartirish strategiyalari: ta'lim, media savodxonligi va institutsional dizayn: Besh bosqichli model profilaktikaning aniq nuqtalarini ko'rsatadi, chunki har bir bosqich o'ziga xos ta'sir vositasini talab qiladi. Birinchi va ikkinchi bosqichda media savodxonligi samarali: saralash mexanizmlarini tushuntirish, manbani tekshirish ko'nikmasini shakllantirish, o'z axborot muhitini tanqidiy baholashga o'rgatish. Uchinchi va to'rtinchi bosqichda esa o'zlik bilan qarash o'rtasidagi bog'liqlikni zaiflashtirish — fikrni o'zgartirish intellektual yetuklik belgisi ekanligi haqidagi madaniy normani shakllantirish zarur. Beshinchi bosqichda eng samarali vosita yuzma-yuz birgalikdagi faoliyat hisoblanadi. Turli qarashdagi fuqarolarni umumiy amaliy maqsad atrofida birlashtiruvchi loyihalar, mahalla darajasidagi tashabbuslar, talabalar o'zini o'zi boshqarish organlari va ko'ngilli harakatlar ijtimoiy masofani nazariy bahs orqali emas, amaliy tajriba orqali qisqartiradi. Institutsional darajada uzluksiz ta'lim tizimi fuqarolik muloqoti madaniyatini bir martalik tadbir emas, izchil amaliyot sifatida shakllantirishga imkon beradi.

XULOSA

Birinchidan, axborot pufakchasi va aks-sado kamerasi bir-biridan farqlanishi lozim bo'lgan hodisalardir: birinchisi texnologik saralashning, ikkinchisi foydalanuvchining ijtimoiy tanlovining mahsulidir. Bu farq profilaktika strategiyasini belgilaydi — birinchi holda texnologik va huquqiy tartibga solish, ikkinchi holda ta'lim va madaniyat sohasidagi chora-tadbirlar yetakchi o'rin tutadi. Ikkinchidan, jamiyat uchun belgilovchi o'zgaruvchi axborot iste'molining tarqoqligi emas, balki fuqarolararo ijtimoiy masofadir. Bogardus shkalasi an'anasi bu kategoriyaning aniq o'lchash imkonini beradi va raqamli xulqiy izlar uni kuzatishning yangi vositalarini taqdim etadi, biroq bu vositalarning ko'rsatkichlari ehtiyotkor talqinni talab qiladi. Uchinchidan, pozitsion qutblashuv plyuralistik jamiyatning normal holati bo'lib, o'z-o'zidan xavf tug'dirmaydi. Haqiqiy xavf affektiv qutblashuv bilan bog'liq: qarashdagi tafovut shaxsga nisbatan ishonchsizlik va axloqiy pastlik atributiga aylanganda hamkorlikning asosi yemiriladi. To'rtinchidan, pufakchadan ijtimoiy masofaga o'tish avtomatik emas, balki tanlangan ta'sirlanish, normativ siljish, guruhviy o'zlikning kuchayishi, affektiv qutblashuv va xulqiy chekinish bosqichlaridan iborat ko'p halqali jarayondir. Bu jarayonning oxirgi bosqichi birinchi bosqichni quvvatlab, o'z-o'zini kuchaytiruvchi halqa hosil qiladi. Beshinchidan, algoritmik determinizm pozitsiyasi empirik jihatdan asoslanmagan. Yirik tadqiqotlar saralashda foydalanuvchining o'z tanlovi ulushi algoritm ulushidan kichik emasligini ko'rsatadi. Bu esa texnologik tartibga solishning zarur, ammo yetarli bo'lmagan chora ekanligini bildiradi. Oltinchidan, O'zbekiston sharoitida qutblashuvning o'qi partiyaviy mansublik emas, qadriyatlar, avlodlar tafovuti va an'anaga munosabat atrofida shakllanadi. Shu bilan birga mahalla instituti, qarindoshlik tarmoqlari va qo'shnichilik an'analari affektiv qutblashuvga qarshi tabiiy to'siq vazifasini bajaradi va bu resurs ongli ravishda mustahkamlanishi lozim. Yettinchidan, ijtimoiy masofani qisqartirishning eng samarali vositasi nazariy targ'ibot emas, balki turli qarashdagi fuqarolarni umumiy amaliy maqsad atrofida birlashtiruvchi birgalikdagi faoliyatdir. Uzluksiz ta'lim tizimi esa bu faoliyatni bir martalik tadbir darajasidan izchil madaniy amaliyot darajasiga olib chiqishning institutsional asosini ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ergashbaev S. O'zbekiston sharoitida uzluksiz ta'lim tizimi orqali yoshlarning ma'naviy dunyoqarashini rivojlantirish // Объединяя студентов: межвузовский научный диалог. — 2025. — Т. 1, № 1. — С. 314—316.
2. Bogardus E.S. Measuring social distance // Journal of Applied Sociology. — 1925. — Vol. 9. — P. 299—308.

3. Iyengar S., Westwood S.J. Fear and loathing across party lines: new evidence on group polarization // American Journal of Political Science. — 2015. — Vol. 59, № 3. — P. 690—707.
4. Ergashbayev S. Uzluksiz ta'lim tashkil etish orqali yoshlarning ma'naviy-falsafiy dunyoqarashini yuksaltirish // Bulletin of Contemporary Researches: Multidisciplinary. — 2025. — Vol. 1, № 1. — P. 10—13.
5. Bakshy E., Messing S., Adamic L.A. Exposure to ideologically diverse news and opinion on Facebook // Science. — 2015. — Vol. 348, № 6239. — P. 1130—1132.
6. Flaxman S., Goel S., Rao J.M. Filter bubbles, echo chambers, and online news consumption // Public Opinion Quarterly. — 2016. — Vol. 80, № S1. — P. 298—320.
7. Mirzaolimjon og'li M.M., Shohbozbek E. Yangi O'zbekistonning ta'lim siyosati va universitetlarning yangi modellari // Pedagogik islohotlar va ularning yechimlari. — 2025. — Vol. 16, № 01. — B. 325—328.
8. Mason L. Uncivil Agreement: How Politics Became Our Identity. — Chicago: University of Chicago Press, 2018. — 192 p.
9. Tajfel H., Turner J.C. An integrative theory of intergroup conflict // The Social Psychology of Intergroup Relations. — Monterey: Brooks/Cole, 1979. — P. 33—47.
10. Noelle-Neumann E. The spiral of silence: a theory of public opinion // Journal of Communication. — 1974. — Vol. 24, № 2. — P. 43—51.